

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

12. SINIF

TİYATRO

1950 SONRASI TÜRK TİYATROSU

1950 Sonrası Türk Tiyatrosunun Genel Özellikleri

- 1940-1960 yıllarında ülkedeki değişim, hayatla iç içe bir sanat olan tiyatromuzu da yakından etkilemiştir.
- Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Adana, Trabzon ve Diyarbakır gibi kentlerde perdelerini açan Devlet Tiyatroları; turneler düzenleyerek Türkiye'nin her yanında izleyiciye ulaşmıştır.
- Haldun Taner, Turgut Özakman, Aziz Nesin, Nazım Kurşunlu gibi sanatçılar bu dönemde eserler vermişlerdir.
- 1958'de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde bir tiyatro enstitüsü kurulmuştur (Dünya ve Türk tiyatrosunu incelemek, tiyatro tarihini ve eserlerini yurt içinde ve yurt dışında tanıtmak için çalışmalar yapmak, tiyatro kültürüne sahip insanlar yetiştirmek, genç tiyatro yazarları yetiştirmek amacıyla).

1950 Sonrası Türk Tiyatrosunun Genel Özellikleri

- 1960-1980 yıllarında özel tiyatroların sayıları artmıştır.
- Akademik düzeyde tiyatro eğitimi yapılmaya, tiyatro sanatı konusunda bilimsel araştırmalar çoğalmaya, tiyatro eleştirileri gelişmeye, tiyatroyla ilgilenenler tartışma ortamı bulmaya, tiyatro kongreleri düzenlenmeye başlamıştır.
- 1960'lar Türk tiyatrosunun parlak dönemidir.
- Oyun yazarları bu dönemde, **toplumsal sorunları** işleyen başarılı örnekler sunmuşlardır.

1950 Sonrası Türk Tiyatrosunun Genel Özellikleri

- Bireyden hareketle **toplumsal çarpıklıkları** işleyen eserler: Haldun Taner; *Keşanlı Ali Destanı* (Geleneksel Türk tiyatrosunun belirleyici özelliklerini, toplumsal ve siyasal bir içerikle birleştiren yeni bir yerli epik tiyatro.) *Fazilet Eczanesi, Huzur Çıkmazı...*
- Oktay Rifat, Melih Cevdet, Refik Erduran, Turgut Özakman, Nezihe Meriç gibi yazarlar **bireyden hareketle topluma** yönelmişlerdir.

Bireyden hareketle toplumsal çarpıklıkları işleyen eserler:

- Oktay Rifat - *Kadınlar Arasında*
- Melih Cevdet - *İçerdekiler, Mikado'nun Çöpleri*

1950 Sonrası Türk Tiyatrosunun Genel Özellikleri

- İşçi ve köylü kesiminin sorunları, orta sınıftan ailelerin yaşadığı toplumsal ve ekonomik sorunlar, köy ve gecekondu ortamı, toplumun yaşama ve giyinme biçimi
- Refik Erduran - *Cengiz Han'ın Bisikleti* (eski yaşam biçiminden kurtulmaya çalışan bir erkeğin tutumuyla Batılılaşmanın yanlış anlaşıldığı)
- Turgut Özakman - *Güneşte On Kişi, Komşularımız* (bireyin kendini küçük görme duygusu)
- Turan Oflazoğlu, Orhan Asena, Güngör Dilmen, Necati Cumalı (konularını Osmanlı tarihinden, halk kahramanlarının hayatlarından ve mitolojiden alan oyunlar)
- Adalet Ağaoğlu, Nezihe Araz, Recep Bilginer gibi yeni bir yazar kuşağı

1950 Sonrası Türk Tiyatrosunun Genel Özellikleri

- Bu dönem tiyatro yazarları, toplumun her kesimine uzanmakta; konularını **kent, kasaba ve köy yaşamının somut gerçeklerine** dayandırmaktadır. Eserlerinde günlük hayatın içinden **kadın, erkek, memur, asker, iş adamı, tüccar, politikacı ve köylü tiplerine** yer verirler. Bu dönemin tiyatro eserlerinde kullanılan **açık ve yalın bir dil, somut bir anlatım; üslubun** belirleyici özellikleri olmuştur.
- 1950 sonrasında tiyatro teknik açıdan ilerlemiş, tiyatrodaki çok farklı ve çeşitli konular işlenmiştir.
- 1950'lerde hem çeviri oyunların hem de nitelikli yerli oyunların sayısı artmıştır.
- Çoğu uyarlama olan müzikli oyun türlerinde eserler verilmiştir. Sahne tekniğine uygun, yalın bir dille bireysel ve toplumsal konular işlenmiştir.
- Bu dönemde yazarlar; **yurt sorunları, kadının toplum yaşamındaki yeri; köy, töre, kuşak çatışması, değer yargıları vb. temalara** yönelmiştir. Sosyal değişimlerin birey ve toplum yaşamındaki etkileri siyasal, sosyal ve psikolojik yaklaşımlarla yansıtılmıştır.

1950-1970 yılları arasında romanlarda olduğu gibi oyunlarda da çeşitli sorunlarıyla **köy ve köy yaşamı konu** olarak işlenmiştir.

Ağaların köylüyü sömürüşü ve onlar üzerindeki baskıları, köy kadınlarının durumu, kan davası, köy yaşamışındaki değer çatışmaları oyunlara konu olmuştur.

Ağa-köylü ilişkisinde ağaların yanlış tutumları eleştirilir.

Oyunculardaki ağalar, genellikle romanlarda olduğu gibi köylünün elindekini avucundakini alan, kötü niyetli, köylüye eziyet eden, devletle olan ilişkileri kendi çıkarlarına göre ayarlayan kişiler olarak görülürler. Devlet gücünü kendilerinden yana çekmeyi de başarırlar.

Henüz bilinçlenmemiş olan köylü ise yapılan baskıya ve sömürülüşüne karşı koymayı düşünmez.

Kimi oyunlarda da yeni yeni bilinçlenmeye; ağaya, muhtara başkaldırmaya başlayan köylü karakterler yer alır.

1980'de yaşanan askerî darbe; siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda toplumsal değişimlere sebep olmuştur. Bu süreçte ortaya çıkan gelişmeler, Türk tiyatrosunu da olumsuz etkilemiştir. 1980 sonrasında Türk tiyatrosu bir durgunluk dönemine girmiş, çeşitliliğini ve coşkusunu geride bırakmıştır. Bu dönemde müzikaller sahnelenmiş, eski oyunları yeniden canlandırma çabaları öne çıkmıştır. Düzeyli güldürüler, müzikaller ve yalnızca seyircinin eğlenmesine yönelik hafif oyunlar sergilenmiştir. Ekonomik sorunlar, oyunların sahneleneceği salonların bulunamaması gibi durumlar; bazı tiyatro topluluklarının dağılmasına ve tiyatro oyuncularının televizyona geçmesine neden olmuştur.

1950'li yıllarda eserleri yayımlanmış olan Melih Cevdet Anday, Gngör Dilmen, Turgut Özakman, Orhan Asena, Necati Cumalı, Adalet Ağaoğlu, Recep Bilginer, Ülker Köksal, Dinçer Sümer, Bilgesu Erenus gibi yazarlar; 1980 sonrasında da tiyatro oyunları yazmayı sürdürmüşlerdir.

Bu dönemde yazdıkları oyunlarla adları ilk defa duyulan Tuncer Cücenoglu, Murathan Mungan, Ölkü Ayvaz, Mehmet Baydur ve Behiç Ak gibi yazarlarımız da vardır.

Türk tiyatro yazarlarının önemli bir kısmı 1980 döneminin olumsuz koşullarından dolayı güncel konulardan ve toplumsal temalardan uzaklaşmış; daha çok bireysel temalara, tarihî olay ve kişilerin yaşam öykülerine yönelmişlerdir.

Ayrıca geçmişe özlem; efsane, masal ve mitoloji motifleri ile fantastik olayların ve kişilerin ele alındığı temalar işlenmiştir. Güngör Dilmen'in *Aşkımız Aksaray'ın En Büyük Yangını*, Dinçer Sümer'in *Maviydi Bisikletim* adlı oyunları; geçmişe, çocukluk dönemine yönelen ve eski mekânları ele alan eserlere örnektir. Önceki dönemlerde Osmanlı tarihinden ilgi çeken olayları ve şahsiyetleri oyunlaştıran Orhan Asena ile Turan Oflazoğlu, tarihî oyunlar yazmayı sürdürürler.

HURREM SULTAN

- Orhan Asena'nın ilk kez 17 Mart 1959 tarihinde Ankara Büyük Tiyatroda oynanan üç perdelik oyunudur.
- Saltanat tutkusuyla dolu Hurrem Sultan'ı tüm yönleriyle (sultanlık, annelik, entrikacılık, hilecilik, kıskançlık, korkaklık, zayıflık vb.) ortaya koymaya çalışmıştır.
- Hurrem Sultan, yaşadıkları ve kişilik yapısı bakımından ilginç bir şahsiyettir ve yazarların da ilgi odağı olmuştur. Hakkında bir çok roman ve tiyatro eseri yazılmıştır.
- Hurrem Sultan, Kanunî Sultan Süleyman'ın gözdesidir. Dört oğlan, bir kız çocuğu annesidir.

HURREM SULTAN

- Hileci ve entrikacı kişilik yapısı ile sarayda geldiği mevkiyi kimseye kaptırmamak, saltanatının devamını sağlamak için oğullarını tahta çıkarmak istemiş ve bunun için de elinden gelen her şeyi yapmıştır. İlk engel olarak gördüğü Şehzade Mustafa'yı ortadan kaldırtmış fakat bu davranışının hem ordu hem halk hem de kendi oğulları için iyi sonuçlar vermediğini çok geç fark etmiştir.
- Kanunî, Macar seferinden zaferle dönmüştür. Dışarıda halk coşku ile zaferi kutlarken içeride Hurrem; Rüstem ve Mihrimah'a bu seslerden korktuğunu söyler. Yirmi yıldır bu kafeslerin ardında pek çok şey öğrenmiştir. Eserin çıkış noktası: "Ölmemek için öldürmek gerekir."

HURREM SULTAN

- Mustafa tahta çıkarsa Bayezid, Selim, Mihrimah ve Cihangir'in başları cülusiye olarak onun önüne atılacaktır. Rüstem de damadı olarak bu işten kurtulamayacaktır. Böylece Rüstem'e de gözdağı veren Hurrem, çocuklarını da yanına alıp Mustafa'ya karşı savaş açar.
- Mustafa'yı padişahın gözünden düşürmek için düşündüğü planı, çocuklarının da yardımıyla uygulamaya başlar. On yıl bıkmadan çalışarak Anadolu'yu karıştırmaya, fitne yaymaya uğraşır. Kanunî duyduklarından, Mustafa ise babasına kendini anlatamamaktan dolayı üzgündür. Mustafa, babasıyla arasına Rüstem'in girmesini istemez. Rüstem tüm oyununu oynar.
- Sonunda Mustafa'nın idamına neden olur. Buna halkın tepkisi büyük olur. Halk; suçluların, dolayısıyla Rüstem'in cezalandırılmasını ister.

HURREM SULTAN

- Bu durumda, Hurrem tedbir almak zorunda kalır. Rüstem'i asilerin üzerine gönderir. Dışarıda çatışmalar sürerken Bayezid gelir. Mustafa'nın ölüm haberini duyar duymaz yola çıkan Bayezid, Hurrem'den hesap sorar.
- Cihangir de Mustafa'nın ölümüne üzülmüştür. Kanunî yakalanan bir asinin konuşmasını dinler. Bu, Mustafa'nın en yakın arkadaşı Şair Yahya'dır. Mustafa'yı savunan, kendisinin hata yaptığını söyleyen Yahya'yı öldürtmeyen Kanunî, yalnız kalarak düşünmek istemektedir. Öte yanda Kanunî'nin bu durumundan endişelenen Hurrem, Rüstem'e korktuğunu söyler. Rüstem de aynı duygular içindedir.

- Hurrem Sultan'ın saltanat tutkusu için yapamayacağı şey yoktur. Yazar; onu tutkularının esiri olan, hayatını ihtiras ve korku ile geçirmek zorunda kalan, bu manada, deyim yerindeyse zavallı bir insan olarak işler. Çünkü Hurrem, Mustafa'nın ölümüyle her şeyin düzeleceğini zannetmiş ancak Bayezid'in söylediği gibi işleri daha da çıkmaza sokmuştur.
- Oyunun sonunda Hurrem; Rüstem ve korkularıyla baş başa kalır. Fakat o uslanmasını, durup dinlenmesini bilmez; entrikalarına devam eder.
- Hurrem Sultan; hırsı, saltanat tutkusu, cazibesi, gururu, cesareti, kaygıları, korkularıyla ve ayrıca hem bir anne hem de bir haseki olması yönüyle başarılı bir şekilde tanıtılmıştır.

HURREM SULTAN

RÜSTEM, (Vaziyete müdahale etmek ihtiyacını hissetmiştir). — Çok heyecanlısınız Şehzadem. Görüp, işittikleriniz büyük bir darbe oldu sizin için. Biraz istirahat buyursanız. (İnandırmaya çalışır gibi) Mustafa Hünkârımız efendimize karşı geldi.

BAYEZİT, (Vahşi bir hiddetle döner). — Yalan söylersin bre nabekâr, yalan! Dünya bir araya gelseydi, bir araya gelseydi de, vadedilseydi ona, yine de babasının sakalının tek teline değişmezdi. Zincirlerin zaptedemeyeceği bir arslanken babasının bir sözüne bent oldu. Buraya geldi, bir kuzu gibi: kendi ayağıyla: kurban olmaya... Çocuk değildi... Budala da değildi... Nereye gittiğini biliyordu... Niçin gittiğini biliyordu. Böyle olduğu halde irkilmedi bile... Ölümünden korkmazdı. Alçaklıktan yıldı, alçaklar elinde kaldı yazık.

RÜSTEM, (Hurrem'e). — Şehzade bizi kasteder sultanım.

BAYEZİT, (Ona doğru atılır). — Yaaa... yaa... yaa... sizi kastederim devletlû, size söylerim. Her kim ki alınır ona söylerim.

HURREM, (Rüstem'le Bayezit arasına girerek). — Size daha ehemmiyetli bir vazife verilmiştir paşa, unutmayın.

RÜSTEM, (Baş eğer çıkar.) (...)

BAYEZİT, (Aynı haykırıyla ve ellerini ileri doğru uzatarak). — Şu ele bak valide şu ele... Oğlunun elleri bu... Bu el onun eli kadar temiz mi? Bu el onun eli kadar kuvvetli mi? Bu el onun eli kadar hünerli mi? Bu el devlet atının dizginini onun kadar sıkı tutabilir mi? Siz bir insana değil valide, bir devlete kıydınız.

HURREM, (Tam bu teslimiyet içindedir, inliyerek). — Nasıl? Nasıl söyleyebiliyorsun bunları oğul? Ben sizin için yaptım, ne yaptımsa sizin için yaptım. (Hıçkırır.)

BAYEZİT, (Müthiş bir feveranla). — Tamam işte... Tamam ya ben de bunu, bu itirafını bekliyordum... (Birden Kanunî'nin arz odasına doğru koşar babasının kapısını yumruklamaya başlar) İhanet baba, ihanet... İhanet... İhanet...

HURREM, (Uzaktan aynı teslimiyetle). — Sizin için korkardım ama, artık korkmuyorum. Kendim için korkardım, ama artık korkmuyorum.

CİHANGİR, (Merdivenlerin başında şehzade Cihangir görünür, erimiş, süzölmüş, bitmiştir âdeta bir hayal gibidir. Bir hayal gibi sürünerek gelir, annesinin önünden, sanki onu hiç görmüyormuş gibi geçer, eğilir. Bayezit'in elinden tutar. Bayezit bu temasla irkilir, döner, Cihangir'i görünce birden boşanır, onun boynuna sarılır. Katıla katıla ağlar.)

RÜSTEM, — Efendimiz, pek büyük saygısızlık eder, pek büyük küfürde bulunur.

KANUNÎ, (Acı bir sesle). — Öyledir, şair tayifesi hep öyledir. Küçük kelimelerden hoşlanmazlar... (Baticı bir eğlenişle) Tahtımın etrafında senin gibi uyanık, senin gibi müdebbir vezirler ne kadar lâzımsa, tab'amlar benim aramda da böyle sözünü sakınmaz uyanık kafalı insanlara ihtiyacım vardır. Bırakalım bu adamlar yazsınlar... Onlar yazsınlar sonra biz onların yazdıklarını alıp okuyalım... Bakalım yaptıklarımız dışardan iyi mi görünür, kötü mü? Serbest bırakın onu. (Yahya'yı serbest bırakırlar.) Ötekileri de (Yahya selâmlar ve çıkar.) (Kanunî Rüstem'e döner) Onlar bize ayna tutarlar Rüstem. (Baticı bir alayla) Yüzün temizse bak, değilse kaçın. (Çok üzgün) Ben o aynayı birkaç kere kendime tuttum Rüstem, ne söyler bilirim. (Hürrem'e döner, mânalı) Artık ihtiyarladım Hürrem, aynalarda eski yüzümü bulamıyorum. Sen bulabiliyor musun? (Rüstem'e döner) Ya sen? (Güler, ağır korkunç bir gülüştür bu) Aynalardan korkunuzu anlıyorum. (Ortaya) Tez ışık getirin bana.

(...)

HÜRREM, (Koşar, Hünkârın elinden şamdanları almak ister). — Hünkârım...

KANUNÎ, (Onu da kenara doğru iterek) — Sen de şöyle kenarda dur. (Merdivenlere doğru yürürken) Yalnız kalmak istiyorum bu gece. Yalnız kalmak ve düşünmek. (Bu kelimedeki harikulâde mânayı sanki birden keşfedivermiş gibi birkaç kere tekrarlar.) Düşünmek... Düşünmek... Düşünmek... (Merdivenlerden birkaç basamak çıkmışken, geriye doğru seslenir) Nasıldı o beyit Rüstem? (Okur.)

Hatası gayri muayyen, günahı nâmalûm

Zehi şehidi ü said, zehi şehi mazlûm

(Ağır ağır basamakları sonuna kadar çıkar. Beride Hurrem'le Rüstem insiyaki olarak birbirlerine yaklaşırlar.)

HURREM, (Fısıltılı bir sesle). — Korkuyorum.

RÜSTEM, — Ben de...

1. Perde: Hurrem'in ihtirası, çevresi, Rüstem, Mihrimah, Selim; Kanunî'nin Mustafa hakkındaki duyguları, Mustafa'nın sadakati, Beyazıt ve Cihangir'in ağabeylerine bağlılıkları ile Mustafa aleyhine fitnenin başlaması ve Kanunî anlatılır.
2. perdede bunlara halkın yorumları ve tepkileri de katılır. Mustafa'nın öldürülmesiyle bu duygu Yahya'nın mersiyesiyle doruğa çıkar.
3. perde "hem insan olmak hem adil olmak" zorunda olan Kanunî'nin Hurrem'i bütün küçüklükleriyle tanıyarak yalnız kalışı anlatılır. Kanunî'nin bu yalnızlığı, çocuklarını da yanından uzaklaştırmış olan Hurrem'i de içine alacak şekilde genişler.

Tema-Konu:

“iktidar”, “hırs”, korku”

“Tek başına önemli değerleri korumak için başka değerleri ayak altına almak” Hürrem’in; çocuklarını ve saraydaki konumunu korumak için Mustafa’yı ortadan kaldırtması, çocuklarını korumaya yetmez.

Tarihî konuları işleyen eserler; tarihin canlı ve sürekli olmasını, geçmişin hatırlanmasını sağlar. Orhan Asena da bu metinde bir dönemin tarihî gerçekliğini gözler önüne sermeyi başarmıştır.

Mekân:

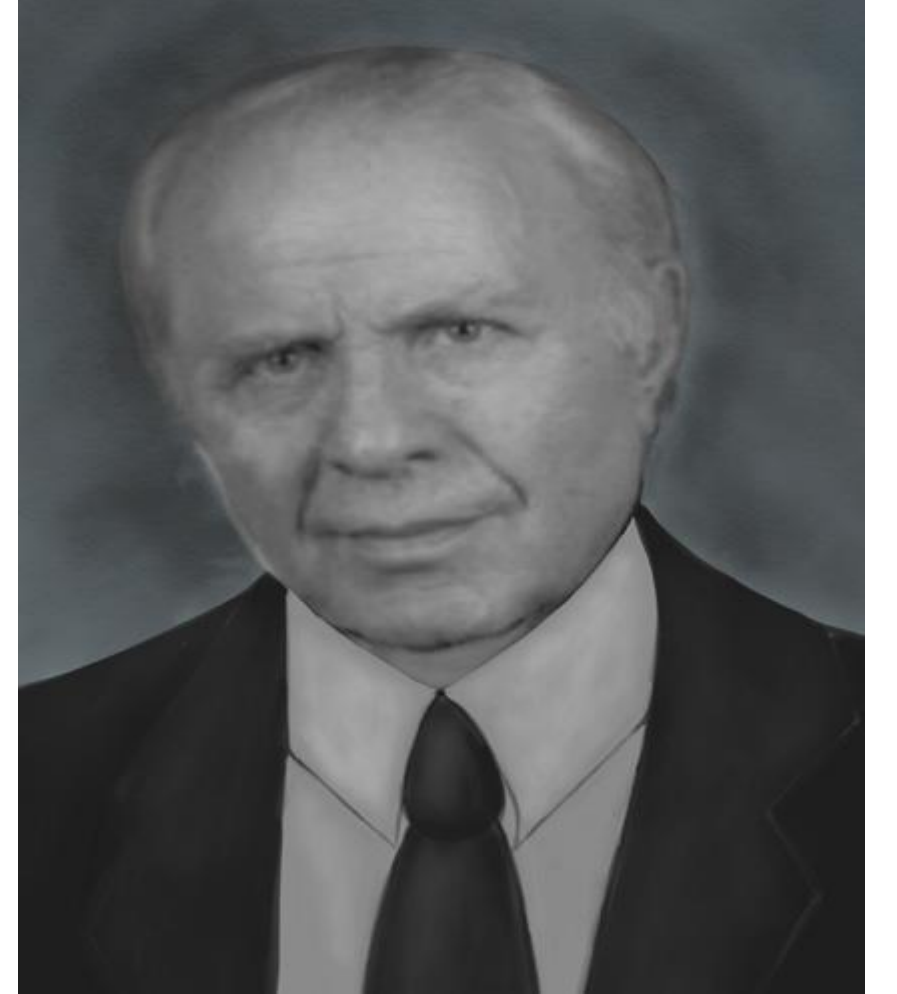
Topkapı Sarayı
İstanbul

Zaman:

16. yüzyıl

ORHAN ASENA (1922-2001)

Cumhuriyet Dönemi tiyatro yazarlarından. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini bitirdi, çocuk hastalıkları uzmanı oldu. Doktorluğuna bir ara Almanya'da devam etti. Edebiyata şiirle başlayan Asena, uzun bir süre şiirler yayımladı. *Masal* ve *Kıt Kanaat* adlı iki şiir kitabı çıkardı. Sonra tamamen tiyatroya yöneldi. Türk tiyatrosuna kazandırdığı sayısız eser ile kendini sürekli yeniledi. Orhan Asena, tiyatrolarında "güç" kavramı üzerinde durdu. Tiyatrolarında konu olarak özellikle bireyler arasında dar çevrede geçen hâkimiyet kurma gayretini işledi. Eserlerinde tarihî konuların önemli bir yer tuttuğu Orhan Asena'nın *Tanrılar ve İnsanlar*, *Hürrem Sultan*, *Kocaoğlan*, *Yalan*, *Atçalı Kel Mehmet*, *Ya Devlet Başa Ya Kuzgun Leşe*, *Fadik Kız* tiyatro türündeki eserlerinden bazılarıdır.

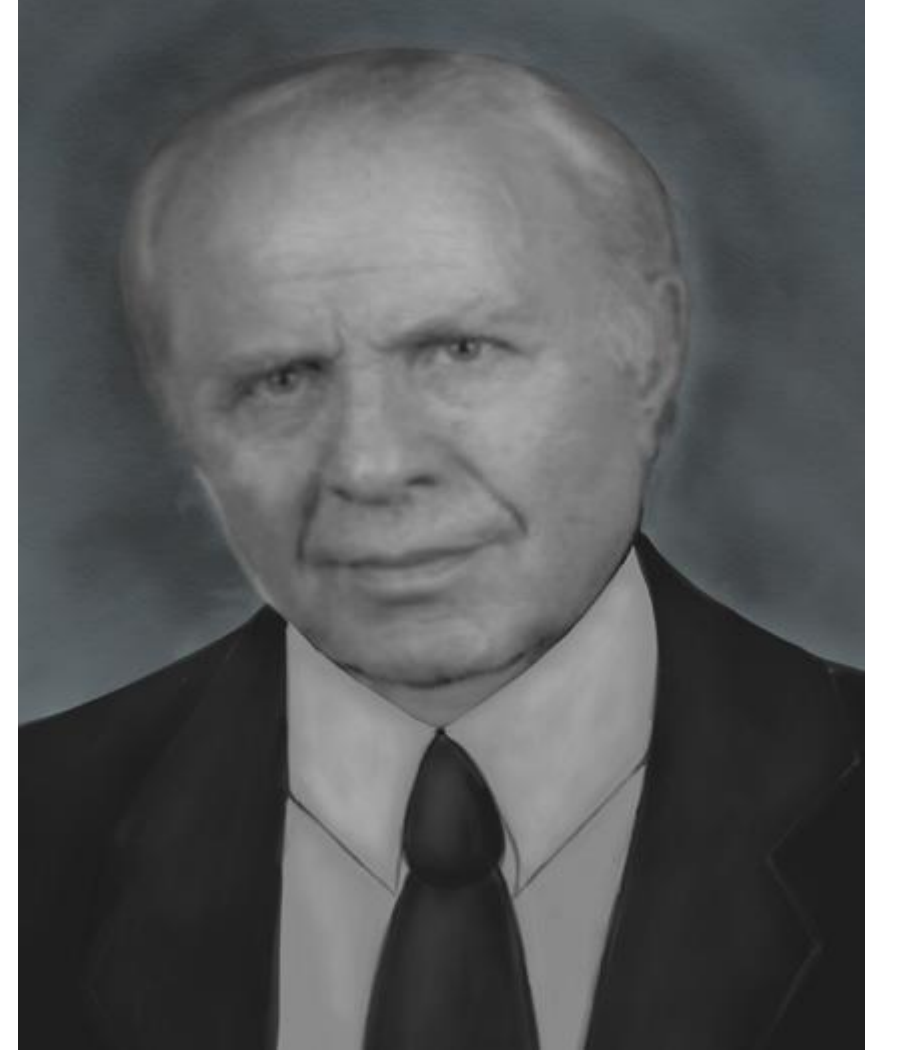

ORHAN ASENA

Bireyden topluma yönelen yazarlardan biridir. Orhan Asena, oyunlarında tarihten yararlanır. *Hurrem Sultan, Tohum ve Toprak, Atçalı Kel Mehmet, Simavnalı Şeyh Bedreddin* onun tarihsel olaylardan ve kişilerden hareket ederek yazdığı oyunlardır. Tarihe yönelmeden toplum gerçeklerine yöneldiği *Kocaoğlan ve Öç* adlı iki oyunu vardır.

Oyunlarında evrensel temalara ağırlık veren Asena; sıklıkla güç, iktidar hırsı gibi insani konular üzerinde durur.

Orhan Asena, evrensel kavramları tarihte ve günümüzde arar. "Tiyatro Tarihten Ne Alır?" yazısında: "Tiyatro tarihten yararlanır, tarihi kullanır, ama tarihe teslim olmaz, kendini bağlamaz. Kısacası tiyatroyu tarih denetleyemez, hele tarihçi hiç." deyip tiyatro yazarının sadece "seyircisine ve sanata karşı" sorumlu olduğunu belirtir. Asena: "Gerçek başkadır, inandırıcılık başkadır." der.

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

12. SINIF

TİYATRO

1950 SONRASI TÜRK TİYATROSU

